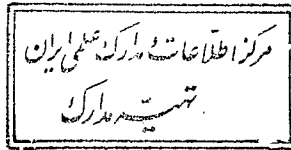

بسم الله الرحمن الرحيم

۷ / ۲۱ / ۱۳۲۴

دانشگاه علوم پزشکی تهران
دانشکده پرستاری و مامائی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد مامائی

آموزش بهداشت مادران و نوزادان

M S . M G H

موضوع

بررسی مقایسه ای میزان شیوع اسهال در کودکان صفر تا یکسال با الگوهای
مختلف شیردهی مراجعه کننده به مراکز بهداشتی درمانی شهر تهران سال

۱۳۷۳

استاد راهنما

سرکار خانم دکتر پروین اکبری اسبق

اساتید مشاور

جناب آقای دکتر غلامرضا بابائی

سرکار خانم نسرین باروق

نگارش

کبری ذوقی

آذر ۱۳۷۳

تقدیم به مادرم:

اسوهٔ محبت، فداکاری و ایثار محض، که در تمام مراحل زندگی مشوق و راهنمای من بوده است. براستی بیان قاصر از تفسیر محبت و فداکاری ایشان است.

تقدیم به همسرم:

که صداقت و صمیمیتش روشنی بخش و صبر و بردباریش آرامش بخش زندگی من است.

تقدیم به فرزندان دلبندم:

که در تمامی دوران تحصیل کمی و کاستیهای مرا با بردباری تحمل کردند. شمع وجودشان همواره روشن و پاینده باد.

تقدیم به همهٔ مادران :

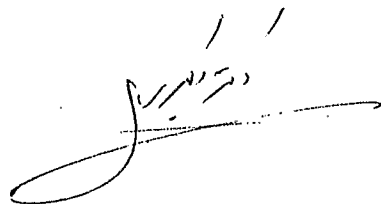
که با شیرۀ وجودشان درخت عشق را آبیاری می کنند.

تقدیم به :

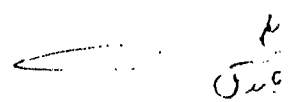
آنانکه بمن آموختند و در کشاکش دهر و عرصه پرتکاپوی حیات بدون ریا و تملق
در خدمت تعالی انسان بوده اند.

بسمه تعالی

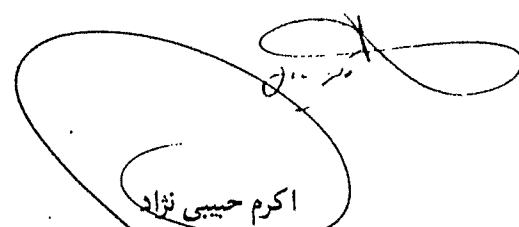
بدینوسیله گواهی میشود که پایات نامه کارشناسی ارشد خانم کبری ذوقی تحت عنوان:
بررسی مقایسه ایی میزان شیوع اسهال در کودکان صفر تا یک سال با
الگوهای مختلف شیردهی در مراجعه کنندگان به مراکز بهداشتی
درمانی شهر تهران سال ۱۳۷۳ در تاریخ: ۱۳۷۳/۹/۸ تحت نظارت این دانشکده به
پایان رسیده است.

امضاء استاد راهنما: سرکار خانم دکتر پروین اکبری اسبق

امضاء استاد مشاور: سرکار خانم نترین باروق

امضاء استاد آمار: جناب آقای دکتر غلامرضا بابایی

اکرم حبیبی نژاد
ریاست دانشکده پرستاری و مامائی
دانشگاه علوم پزشکی تهران

سپاس

با درود و سپاس بیکران به آفریدگار هستی که علم را معرفت بخشید و درشریان هستی به جریان آورد.

سپاس و تشکر از استاد گرامی سرکار خانم دکتر زرین تاج کیهانی که در مراحل ابتدائی این تحقیق از راهنمایی و مشورت ایشان بهره مند شدم.

با تشکر و امتنان فراوان از استاد محترم راهنما سرکار خانم دکتر پروین اکبری اسبق استاد ارجمند کودکان که با ارائه نظرات مفید خود همواره مشوق و راهنمایی صدیق برای نگارنده بوده است. با سپاس بیکران از تلاشهای صادقانه، علاقمندی و پشتکار فراوان استاد مشاور گرانقدر سرکار خانم نسرین باروق عضو هیئت علمی دانشکده پرستاری و مامائی که در مراحل مختلف این تحقیق نقش ارزنده ای داشتند.

با سپاس و قدردانی از جناب آقای دکتر غلامرضا بابائی استاد عالیقدر آمار، دانشگاه تربیت مدرس که از راهنماییهای ارزشمند ایشان در تکمیل فصل آمار این پایان نامه بهره مند بوده ام. پژوهشگر بدینوسیله کمال تشکر و امتنان خود را به حضور ریاست محترم دانشکده سرکار خانم حبیبی نژاد، معاونت محترم و ارجمند آموزشی - پژوهشی دانشکده سرکار خانم رحیمی کیان، مسئول محترم آموزش کارشناسی ارشد، سرکار خانم فطوره چی، اساتید محترم ناظر سرکار خانم آرزو مانیانس و سرکار خانم فشنندی و کلیه اعضای گرانقدر هیئت علمی و مسئول محترم و کارکنان گرامی کتابخانه پرستاری و مامائی دانشگاه علوم پزشکی تهران و کلیه اساتید ارجمندی که در تدوین این رساله مساعدت نموده اند تقدیم میدارد.

پژوهشگر هم چنین مراتب سپاس و قدر دانی خود را نسبت به کارکنان محترم بخشهای مادر و کودک و واکسیناسیون درمانگاههای بهداشتی، درمانی منتخب مناطق چهار گانه تهران (شجاع فرد، اکبر آباد، شهید شاه آبادی، مفید، احمدی، نارمک، شهرزیبا، والفجر، یافت آباد، محمدیان، زارع نژاد، غیائی) و کارکنان گرامی کتابخانه های مرکزی دانشگاه تهران - پزشکی علوم پزشکی تهران، ایران، شهید بهشتی، دانشکده بهداشت، تربیت مدرس و علوم تغذیه ابراز میدارد.

در نهایت مراتب سپاس و قدردانی خود را از دوستان و همکاران عزیزی که در این راستا مرا

یاری نمودند و هم چنین از کلیه سازمانهای بین المللی بهداشتی که در ارسال مقالات در خواستی جهت تکمیل این رساله از هیچگونه کوششی مضایقه نکرده اند ، بخصوص سازمان جهانی بهداشت ابراز مینمایم .

چکیده پژوهش

پژوهش حاضر یک مطالعه توصیفی - تحلیلی است که به منظور بررسی مقایسه ای میزان شیوع اسهال در کودکان صفر تا یکسال با الگوهای مختلف شیردهی انجام گردیده است. واحدهای مورد پژوهش در این تحقیق شامل ۲۵۰ کودک صفر تا یکسال می باشد که با روش تصادفی ساده از بین مراجعه کنندگان به درمانگاههای بهداشتی، درمائی شهر تهران انتخاب شده اند. معیار انتخاب کودکان سلامت کامل جسمانی و رسیده بودن سن و وزن بهنگام تولد بوده است. داده ها توسط پرسشنامه که شامل ۴۷ سؤال و سه بخش: بخش اول - اطلاعات دموگرافیک، بخش دوم - سؤالاتی در رابطه با بهداشت و تغذیه کودک و بخش سوم - سؤالاتی در مورد شیوع اسهال بوده است، گرد آوری گردید. یافته های این پژوهش در ۲۹ جدول خلاصه گردیده، و جهت تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون کای دو، آزمون دقیق فیشر، ضریب همبستگی چوپروف و آزمون Z استفاده شده است.

نتایج بدست آمده نشان داد که شیوع اسهال در کودکانی که منحصراً شیر مادر میخوردند ۱۴/۳٪ در شیر توأم خواران ۴۷/۶٪ و در شیر خشک خواران ۶۰/۷٪ بوده است، و بین شدت اسهال و تغذیه با غیر شیر مادر همبستگی معنی داری با $p < ۰/۰۱$ وجود داشت. هم چنین نتیجه بررسی ملاک آزمون در مورد مقایسه میزان شیوع اسهال در شیر مادر خواران و شیر مصنوعی خواران با ضریب اطمینان ۹۹٪ و $p < ۰/۰۰۱$ اختلاف معنی داری را نشان داد.

بعلاوه نتایج بدست آمده حاکی از آنست که بین متغیرهای نظیر سن کودک، تحصیلات پدر و مادر و شغل پدر و وضعیت منزل مسکونی، منطقه محل سکونت، نوع آب مصرفی، نوع فاضلاب و میزان شیوع اسهال با $p < ۰/۰۰۱$ ارتباط معنی داری وجود دارد. و بعضی از متغیرها نظیر سن و تحصیلات مادر، تحصیلات و شغل پدر، سن کودک، وضعیت منزل مسکونی، نوع آب مصرفی، نوع فاضلاب و استفاده از یخچال با دفعات ابتلا به اسهال نیز با $p < ۰/۰۰۱$ ارتباط معنی داری نشان داده است.

بر اساس همین یافته ها و نتایج، پیشنهادات برای پژوهشهای بعدی ارائه گردید. یافته های این پژوهش می تواند در جهت تدوین برنامه های آموزشی جهت پیشگیری از بروز اسهال و بهبود وضعیت تغذیه کودکان کاربرد داشته باشد.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

عنوان پژوهش

تأییدیه پایان نامه

سیاس

چکیده پژوهش

فهرست مطالب

فهرست جداول

فصل اول: زمینه پژوهش ۱-۱۴

بیان مسئله پژوهش

اهداف پژوهش

سئوالهای پژوهش

تعریف واژه ها

پیش فرضها

محدودیت پژوهش

فصل دوم: دانستیهای موجود در مورد عنوان پژوهش ۱۵-۷۹

چارچوب پنداشتی پژوهش

مروری بر مطالعات انجام شده

فصل سوم: روش پژوهش ۸۰-۸۸

نوع پژوهش

جامعه پژوهش

نمونه پژوهش
مشخصات واحدهای مورد پژوهش
محیط پژوهش
روش گردآوری داده ها
ابزار گردآوری داده ها
روش تجزیه و تحلیل داده ها
ملاحظات اخلاقی

فصل چهارم: یافته های پژوهش ۸۹-۱۲۸

جداول
آزمونهای آماری

فصل پنجم: نتایج پژوهش ۱۲۹-۱۶۰

خلاصه یافته ها
تجزیه و تحلیل یافته ها
نتیجه گیری نهائی
موارد استفاده از نتایج پژوهش
پیشنهادات برای پژوهشهای بعدی

خلاصه انگلیسی .....

فهرست منابع و مؤاخذ مورد استفاده

پیوستها

۱- پرسشنامه

۲- اجازه انجام پژوهش

فهرست جداول

- جدول شماره ۱: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب سن و تحصیلات و شغل مادران آنها، سال ۱۳۷۳. ۹۱.....
- جدول شماره ۲: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تحصیلات و شغل پدران آنها. سال ۱۳۷۳. ۹۲.....
- جدول شماره ۳: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب سن، جنس و استفاده از پستانک، سال ۱۳۷۳. ۹۳.....
- جدول شماره ۴: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تعداد افراد خانواده، میزان درآمد، وضعیت منزل مسکونی و منطقه محل سکونت خانواده، سال ۱۳۷۳. ۹۳.....
- جدول شماره ۵: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب وضعیت بهداشت محیط خانواده، سال ۱۳۷۳. ۹۶.....
- جدول شماره ۶: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب نحوه تغذیه با شیر مادر، شیر خشک و غذا، سال ۱۳۷۳. ۹۸.....
- جدول شماره ۷: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب نحوه تغذیه با شیر خشک، سال ۱۳۷۳. ۹۹.....
- جدول شماره ۸: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب فاکتورهای مؤثر در تهیه شیر خشک، سال ۱۳۷۳. ۱۰۰.....
- جدول شماره ۹: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب دفعات ابتلا به اسهال، سال ۱۳۷۳. ۱۰۱.....
- جدول شماره ۱۰: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب وضعیت ابتلا به اسهال و سن و تحصیلات و شغل مادر سال ۱۳۷۳. ۱۰۲.....
- جدول شماره ۱۱: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب وضعیت ابتلا به اسهال و تحصیلات و شغل پدر، سال ۱۳۷۳. ۱۰۴.....

- جدول شماره ۱۲: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب وضعیت ابتلا به اسهال و سن و جنس و استفاده از پستانک، سال ۱۳۷۳..... ۱۰۶
- جدول شماره ۱۳: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب وضعیت ابتلا به اسهال و تعداد افراد خانواده، میزان درآمد، وضعیت منزل مسکونی و منطقه محل سکونت خانواده، سال ۱۳۷۳..... ۱۰۸
- جدول شماره ۱۴: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب وضعیت ابتلا به اسهال و وضعیت بهداشت محیط خانواده، سال ۱۳۷۳..... ۱۱۰
- جدول شماره ۱۵: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش با دفعات ابتلا به اسهال، سال ۱۳۷۳..... ۱۱۲
- جدول شماره ۱۶: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تغذیه با شیر مادر و وضعیت ابتلا به اسهال، سال ۱۳۷۳..... ۱۱۴
- جدول شماره ۱۷: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تغذیه با شیر مادر و دفعات ابتلا به اسهال، سال ۱۳۷۳..... ۱۱۵
- جدول شماره ۱۸: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب نحوه تغذیه شیر خوار و شدت اسهال، سال ۱۳۷۳..... ۱۱۶
- جدول شماره ۱۹: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب نحوه تغذیه شیرخوار و بستری شدن در بیمارستان بعثت ابتلا به اسهال، سال ۱۳۷۳..... ۱۱۷
- جدول شماره ۲۰: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب بعضی از علل ایجاد اسهال و نحوه تغذیه شیرخوار، سال ۱۳۷۳..... ۱۱۸
- جدول شماره ۲۱: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب طول مدت اسهال (روز) و نحوه تغذیه شیرخوار، سال ۱۳۷۳..... ۱۱۹
- جدول شماره ۲۲: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب وضعیت ابتلا به اسهال و نحوه تغذیه با شیر خشک، سال ۱۳۷۳..... ۱۲۰
- جدول شماره ۲۳: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تغذیه با شیر خشک

- ۱۲۱..... باضافه غذا و دفعات ابتلا به اسهال، سال ۱۳۷۳.....
- جدول شماره ۲۴: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب وضعیت ابتلا به اسهال و فاکتورهای مؤثر در تهیه شیر خشک، سال ۱۳۷۳..... ۱۲۲.....
- جدول شماره ۲۵: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تغذیه با شیر مادر باضافه غذا و وضعیت ابتلا به اسهال، سال ۱۳۷۳..... ۱۲۴.....
- جدول شماره ۲۶: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تغذیه با شیر مادر باضافه غذا و دفعات ابتلا به اسهال، سال ۱۳۷۳..... ۱۲۵.....
- جدول شماره ۲۷: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تغذیه از شیر خشک همراه با شیر مادر و وضعیت ابتلا به اسهال، سال ۱۳۷۳..... ۱۲۶.....
- جدول شماره ۲۸: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب تغذیه با شیر مادر به همراه شیر خشک و دفعات ابتلا به اسهال، سال ۱۳۷۳..... ۱۲۷.....
- جدول شماره ۲۹: توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحدهای مورد پژوهش بر حسب وضعیت ابتلا به اسهال و نحوه تغذیه شیرخوار (منحصراً شیر مادر خوار، شیر توأم خوار و شیر خشک خوار) سال ۱۳۷۳..... ۱۲۸.....

فصل اول

زمینه پژوهش

کودکان جهان بزرگترین قشر جامعه بشری هستند. قشری با شرایط زیستی و نیازهای کاملاً مشخص، اما بسیاری از نیازهای کودکان هنوز هم به دلایل مختلف به ویژه تخصیص نادرست امکانات برآورده نمی شود. در نتیجه جامعه جهانی با واقعیاتی شرم آور دست به گریبان است. هر هفته ۲۵۰ هزار کودک بدلیل ابتلا به امراض مختلف می میرند، هفت هزار نفر از آنها به علت بیماریهای چون سرخک، سیاه سرفه، کزاز (که به سهولت قابل پیشگیری هستند) و کم آبی بدن ناشی از اسهال (که درمان آن عملاً هزینه ای در بر ندارد) تلف می شوند و این در شرایطی است که بشر تکنولوژی و دانش کافی را برای ممانعت از فاجعه مرگ و میر روزمره کودکان، که در نتیجه محرومیت‌های مالی و فرهنگی و اجتماعی است در اختیار دارد (بهداشت جهان^۱، ۱۹۹۱، ص ۵۰).

توجه به کودکان هر جامعه سرمایه گذارای برای آینده آن کشور است. هرگونه اقدامی در جهت سلامت کودکان گامی است برای بوجود آوردن مهمترین ساخت و بهترین بافت اجتماعی در آینده. توجه به رشد و تکامل در دوران کودکی بوسیله تغذیه خوب و حمایت بهداشتی ممتد و مداوم نمایانگر سرمایه گذاری در بهداشت و سلامت آینده آنان و در نتیجه داشتن جامعه ای سالم و تندرست میباشد. (گران^۲، ۱۹۹۰، ص ۳). خاقانی (۱۳۷۱) نیز اظهار میدارد: زندگی اجتماعی انسانها را ملزم میسازد، نوزادان را که سرمایه های فردای جوامع بشری میباشند، بیشتر مورد توجه قرار دهند. با آنکه غذای کافی و متعادل تنها شرط سلامت افراد نمی باشد ولی تغذیه یکی از عواملی است که با کم بها گرفتن آن سلامت کامل، قدرت و توانائی حداکثر حاصل نمیگردد. (ص مقدمه).

از آنجائیکه قسمت اعظم رشد جسمی و مغزی و تکامل روانی کودک در دو سال اول عمر صورت

1- World's Health

2 - Grant

می پذیرد و سریعترین سیر این رشد و تکامل در سال اول و بخصوص ۶ ماهه اول زندگی اتفاق می افتد. لذا در این سن شیر خوار بیشتر از هر سنی آسیب پذیر می باشد. (آکر^۱، ۱۹۸۹، ص ۷). صدری زاده (۱۳۶۷) در همین رابطه اشاره می کند: کودکان از آسیب پذیرترین گروههای جامعه و در معرض خطر ابتلا به بیماریها می باشند. زیرا آنها در دوران رشد سریع بسر میبرند و هرگونه عفونت و سوء تغذیه ناشی از آن بر روی رشد آنها اثر میگذارد. و بهمین دلیل امروزه تغذیه شیر خواران چه از نظر اجتماعی و چه از نظر پژوهشی اهمیت زیادی بخود گرفته است. (ص ۳). آکر (۱۹۸۹) معتقد است: در این دوران از زندگی تغذیه، هم باید رشد جسمی را تأمین کند و هم نیازهای عاطفی را جوا بگو باشد. لذا برای تصمیم گیری در ارتباط با امر تغذیه فقط نوع شیر مهم نیست، بلکه عوامل بی شمار دیگری هم دخالت دارد. از نقطه نظر بعد جسمی هدف از تغذیه شیرخوار آنست که طفل به اندازه کافی (و نه بیش از حد) تغذیه شود، غذایش به سهولت قابل هضم و جذب باشد و تمام مواد غذایی اساسی از طریق توزیع معقول انرژی که از پروتئین و قند و چربی بدست میآید تأمین شود. چون شیوه و محتوای تغذیه شیرخواران بطور عمده ای، در عادات رژیم غذایی آنها در آینده تأثیر میگذارد، بنابراین بایستی در این دوره دقت فوق العاده در رعایت اصول بهداشتی محیط و شرایط تغذیه نمود (ص ۷).

جمعیت امروز جهان حدود ۵ میلیارد نفر است که نسبت به سال ۱۹۵۰ دو برابر شده است، چنین بر میآید تا سال ۲۰۰۰ به مرز ۶ میلیارد برسد. $\frac{۳}{۴}$ این جمعیت عظیم در جهان سوم جایگزین شده اند و ۹۰٪ افزایش جمعیت در دهه آتی نیز متعلق بهمین کشورهاست. زنان، کودکان، سالخوردهگان، عقب افتادگان و آوارگان که بارگران تمامی فقر و محرومیت را بر دوش می کشند گروههای خاص در معرض خطر هستند (ناصری، ۱۳۶۹، ص ۳۸).

یکی از مهمترین بیماریهای که بر رشد و تکامل کودکان اثرات مهمی بر جای میگذارد اسهال می باشد. اسهال در زمره بیماریهای قرار دارد که در اکثر نقاط جهان بویژه در مناطقی که تراکم جمعیت و شرایط نامناسب محیطی وجود دارد و امکانات تغذیه ای و بهداشتی نیز در سطح پائین میباشد همواره ایجاد کننده مشکلات فراوانی بوده است و یکی از قدیمی ترین مسائل بهداشتی در سطح جهان به شمار میرود، امروزه نیز بصورت یکی از علل مرگ و میر اطفال محسوب میگردد. (سازمان بهداشت جهانی^۲